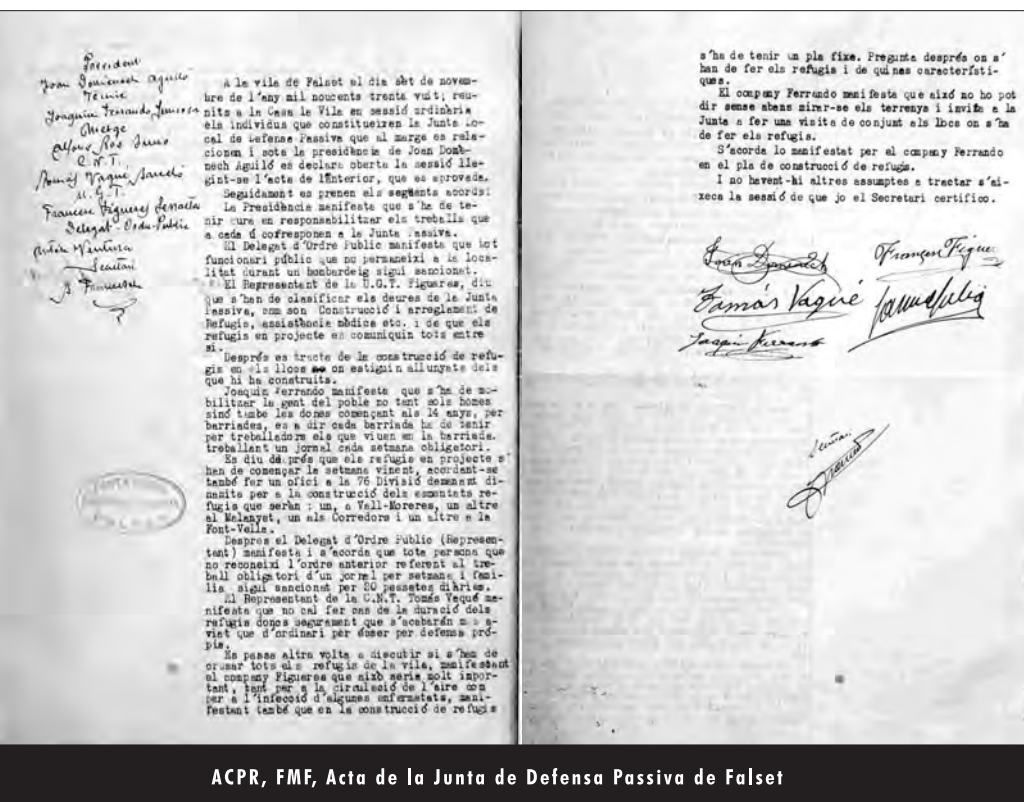

ELS BOMBARDEIGS AL PRIORAT¹

ACPR, FMF, Acta de la Junta de Defensa Passiva de Falset

(TEXT I FOTOGRAFIES) Ezequiel Gort i Salvador Palomar

La Guerra Civil espanyola encetà, malauradament, un concepte de guerra prou contemporani. Fou el primer conflicte europeu en què s'emprà, a bastament, l'aviació per bombardejar la població civil.

Per protegir la població dels atacs enemics, en un moment en què encara no existia el radar, calia disposar d'una xarxa d'escoltes i d'observatoris que, des de diferents indrets, poguessin avisar del perill imminent. És així com apareixen punts de vigilància com el de Bellmunt del Priorat, vital, en aquest cas, per controlar l'aproximació d'aparells enemics des de l'interior cap el Priorat i el Camp de Tarragona, i poder avisar del perill imminent les poblacions,

que activaven les alarmes, permetent que la gent es pogués refugiar a temps.

L'Arxiu Municipal de Reus conserva documentació diversa, prou interessant, per apropar-se al coneixement d'aquest moment històric. N'és un bon exemple la sèrie d'informes diaris de la Junta de Defensa Passiva de Reus, que va des del 16 de juliol fins al 25 de setembre de 1938, on es descriu amb detall la localització i identificació dels vols d'avions amics i enemics a l'espai aeri més proper -del Penedès a la Ribera d'Ebre-, i les conseqüències de les accions de guerra. A partir del mes de setembre, els informes diaris conservats corresponen al Servei Municipal d'Incendis i Salvament, que recullen informació

sobre els bombardeigs i l'actuació de la Defensa Passiva a Reus, però sense referències al moviment aeri. Aquests informes arriben fins al 7 de gener de 1939. Per al present article hem utilitzat bàsicament aquesta font, sense deixar de banda la bibliografia a l'abast i les fonts orals.

A diferència del Camp -i particularment els casos de Tarragona, Reus o Cambrils-, sembla que no va ser fins a l'estiu del 1938 quan el Priorat hagué de suportar el mal tràngol dels bombardeigs, però aquell estiu tot canvià. El Priorat -poblacions com Ulldemolins, la Morera de Montsant, Escaladei, la Vilella Baixa, la Figuera, Pradell i altres- era ple de tropes que es concentraven en diferents indrets davant l'ofensiva que es preparava. Ja en els mesos anteriors, des del març, l'activitat militar pels voltants de Falset o de Marçà havia estat notable, concentrant-s'hi als seus termes diverses unitats procedents de la zona nord. Eren uns moviments que l'enemic intentava observar des de l'aire, com el 9 de juliol, quan a les deu i cinc del matí un bimotor i un caça feren un reconeixement sobre Falset, o el migdia del 18, quan un aparell volà pel sector de Falset i marxà sobrevolant Bellmunt, en direcció a l'Ebre, o encara el 21 de juliol, quan la Defensa Passiva de Reus recollia com, al migdia, un avió que acabava de provocar una alarma sense conseqüències a Reus es dirigia cap a Falset i després a l'Ebre, o bé el 22, quan a mitja tarda observaren el pas d'onze aparells sobre Falset i el 25, quan a Poboleda veieren passar per dues vegades avions enemics.

Guerra Civil

La nit del 25 de juliol, l'exèrcit popular creuà el riu Ebre per diversos punts. Aviat començaren els combats sobre el Camp i el Priorat i, amb ells, els primers avions abatuts, el primer dels quals, dels que tenim documentats, és el 5 d'agost, quan sobre el Masroig va ser abatut un aparell enemic.

A partir d'aquí, els combats sovintegen, com el del 14 d'agost, sobre Marçà, Capçanes i els Guaimets, amb el resultat un bombarder enemic abatut i un caça lleial avariats. En diferents llocs de la comarca hi ha prou notícies d'avions abatuts.

Els combats aeris resultaven especialment espectaculars i per això la canalla -i, sovint, no tan canalla- de molts pobles es posava a contemplar-los -a risc de la seva vida- com un espectacle més.

Quant als bombardeigs, el primer que per ara coneixem fou el 8 de juliol a Falset, quan cap a les tres i deu de la tarda es presentà un Katiuska pintat de gris i amb els distintius enemics. Tirà quatre bombes que ocasionaren tretze ferits, un d'ells greu. Cal subratllar el fet que l'aparell fos del model Katiuska -un aparell de disseny i fabricació soviètica que es muntava, entre altres indrets, a Reus-, per tant, un bombarder republicà pres i reutilitzat per l'enemic. Uns dies més tard, el 23 de juliol, fou sobre Marçà quan cap a un quart i mig de dues de la tarda un avió tirà dues bombes, sembla que sense ocasionar danys ni víctimes.

El 27 de juliol hi hagué dues alarmes a Falset: la primera, per la presència de tres avions que sobrevolaren la població; la segona, a causa del pas de dos aparells més. No atacaren la vila, pel que cal pensar que serien vols de reconeixement: devien observar la concentració de tropes que hi havia als voltants. Falset,

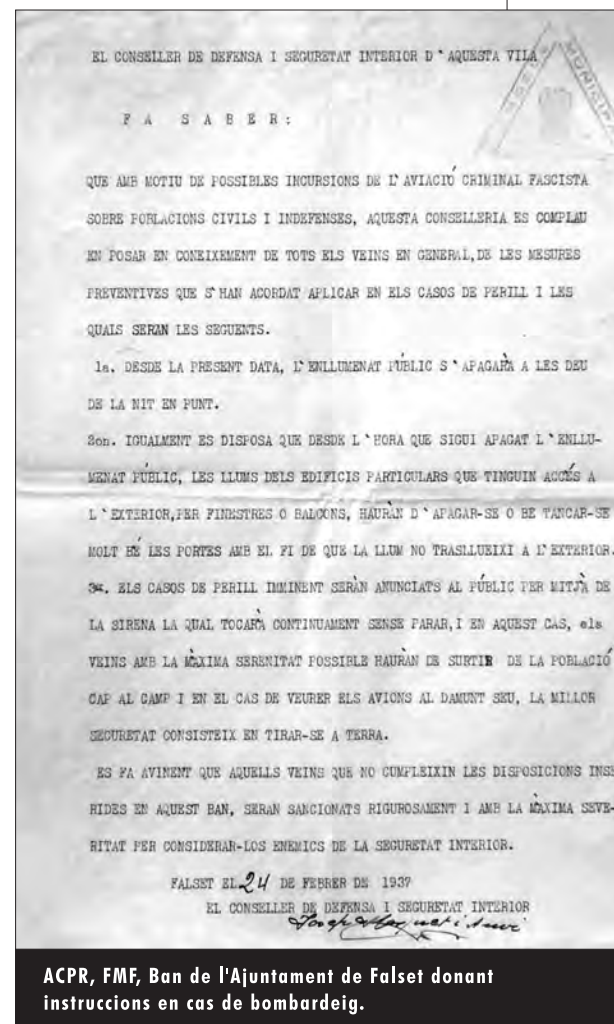
en aquell moment, era ple de gent, de milers de persones, entre els soldats que es preparaven per entrar en combat i els refugiats civils que fugien del front.

Cal fer especial èmfasi, però, en el cas de Falset el 29 de juliol, perquè aquest dia fou singularment cruent: la vila patí fins a set bombardeigs. Després del primer, des de Reus va sortir immediatament un equip d'ajut -una ambulància, dos metges, infermeres i bombers- que hagué de suportar algun dels atacs posteriors. Alguns dels ferits foren atesos al tren hospital del Pradell, mentre que d'altres foren portats a Reus i a Tarragona. En concret, a Reus, al migdia hi arribaren quaranta ferits i un mort, "el qual deixà d'existir pel camí". Entre els ferits també hi havia presoners enemics. Davant la greu situació, a la tarda es va enviar des de Reus un altre equip d'ajuda, que en tornar informà que hi havia quaranta morts, un centenar de ferits i cent vuitanta edificis destruïts, i que els veïns havien fugit de la vila, escampant-se per la rodalia.

Durant un d'aquests bombardeigs -cap a dos quarts de set de la tarda-, l'estol enemic, format per deu avions, es partí en dos i bombardejà simultàniament Falset i Marçà.

Falset fou la població més afectada de la comarca durant la guerra. En el record han quedat episodis dramàtics, però també amb detalls anecdòtics, com aquell de dues dones, mare i filla, que foren sorpreses pel bombardeig a casa seva mentre feien el cafè. Una biga les salvà, a elles i al cafè, de l'esfondrament de la casa, de forma que, escampada la pols, només veïen la llum de l'exterior per una escletxa. A la fi, no sense abans prendre un cafè per agafar forces, aconseguiren arrossegar-se i sortir de la casa.

No sabem quina fou la xifra exacta de morts i ferits a Falset, ni la quantitat real d'edificis enrunats o malmesos. Les dades -i els testimoniatges que hem aplegat- es contradiuen i cal afegir que la població era plena de persones forasteres, tant civils com militars, de les quals no se'n té informació. Un altre factor distorsionador és el de les víctimes entre un contingent de presoners i la guàrdia d'assalt que un bombardeig agafà de ple. Segons Jaume Sabaté, en van morir uns cinquanta o seixanta, que després foren enterrats per aquell entorn. La quantitat de morts i les seves identitats, en definitiva, resten en la foscor, sobretot quant a la quantitat de presoners. Fins i tot podem tenir dubtes de la quantitat final dels bombardeigs que patí la població durant aquella terrible jornada, tenint en compte el fet que les fonts es contradiuen.

ACPR, FMF, Ban de l'Ajuntament de Falset donant instruccions en cas de bombardeig.

Guerra Civil

Jornals ampliat al de l'enrunament de la població de Bombardeig del 8 al 13 de agosto 1938

nom	no jornals	no jornals
Juan Ferrer Mardou	2	22
Antonia Domínguez Solé	2	22
José Aquilino Gombalita	2	22
Juan Batiste Barato Martí	2	22
Procedero Emmeraldo Egozilo	3	33
Josep Barato Ferrer	2	22
José Barato Mestre	3	33
José Barato Martí	2	22
José Sanchez Casarot	2	22
Salvador Aquilino Casarot	2	22
Juan Aquilino Casarot	3	33
Manuel Quintana Torre	2	22
Ramon Abelló Gual	3	33
José Juli Bertré	2	22
José Juli Domènec Martí	1	22
Juan Ferrer Garriga	1	22
Antoni Jeno Brea	2	22
Salvador Ferrer Sanjaus	2	22
José Margalef Capdevila	2	22

506

ACPR, FMF, Factura dels jornals pel desenrunament de les cases afectades pel bombardeig del 29 de juliol de 1938

Només dos dies més tard, el 31 de juliol a la tarda, tornaren a caure una trentena de bombes sobre Falset. Segons els informes, aquest nou atac només ocasionà dos ferits. Potser perquè, tal com s'ha dit abans, la població havia fugit en massa del nucli urbà.

Al cap de dos dies, el 2 d'agost, els bombarders tornaven a atacar, aquest cop a Marçà. Amb dues esquadretes de cinc aparells cada una, bombardejaren extensament l'estació de Marçà, ocasionant danys de consideració a la línia fèrria i diversos ferits.

Tan sols dos dies després, el 4, cap a les vuit del vespre, tornaren a bombardejar l'estació de Marçà. Aquest mateix dia fou atacada la Bisbal de Falset, on les bombes ocasionaren la mort de dues nenes i deixaren la seva mare malferida. Fou atesa a l'hospital de sang de la cova de Santa Llúcia.

El 7 d'agost hi hagué un nou bombardeig que devia afectar Falset o bé la seva rodalia. Es va sentir des de Reus: "Havent sentit fortes explosions, preguntem a la D.C.A. sobre aquest cas, contestant-nos que és a les proximitats de Falset".

El sovintejat pas de l'aviació enemiga sobre la comarca provocava també un seguit d'alarmes, la majoria de les quals, sortosament, sense conseqüències més enllà de l'ensurt i el pànic dels veïns, com ara la del dia 8 d'agost, que a Falset s'inicià cap a dos quarts de set de la tarda i la situació de perill durà una mitja hora, o bé el 27 d'agost, quan cap a tres quarts de dues de la tarda es detectà l'aviació enemiga passant pel sector de l'Hospitalet de l'Infant. Pocs minuts després sobrevolava la zona de Falset i Montsant.

El dia abans, en canvi, el 26, les bombes caigueren sobre el Molar. A la tardor, se sap que fou bombardejada la Vilella Baixa, tot i que les bombes pràcticament no arribaren a afectar la població. Un atac amb danys personals ocorregué a Marçà el 2 de novembre, cap a les quatre de la tarda, quan set aparells enemics bombardejaren els voltants de l'estació. Les bombes caigueren mig quilòmetre al nord de l'estació, tot destruint una casa de camp i provocant la mort d'un nen i quatre ferits, un dels quals de manera greu.

Els bombardeigs a la comarca no acabaren en finalitzar la batalla de l'Ebre. Cap a finals d'any s'encetà la batalla per l'ocupació de Catalunya i algunes poblacions patiren atacs. Per exemple, Ulldemolins, dins el nucli urbà, el 22 de desembre, quan foren destruïdes més d'una seixantena de cases i es produïren vuit morts entre la població civil, a més d'un

nombre indeterminat de soldats que es trobaven als voltants. Sembla que el 31 hi hagué un nou bombardeig, i encara en els dies anteriors a l'ocupació de la població per part de les tropes franquistes -el 6 de gener-, amb intensos combats entre serra la Llena i Montsant, sovintejà la caiguda bombes i obusos d'artilleria pel poble i el seu terme. Ara per ara, no podem establir una xifra exacta de víctimes. Com a conseqüència d'aquests bombardeigs bona part de la població fugí del poble per refugiar-se en masos i balms de Montsant i a les garrigues de serra la Llena.

El dia de Nadal arribà el torn de Cornudella de Montsant, que fou bombardejada sense ocasionar víctimes -la víctima que de vegades hom esmenta, en realitat, era d'un bombardeig a la Grana-della- i novament l'1 de gener. Aquest dia les bombes també van caure sobre Albarca, destruint algunes cases. El poble -on s'havia bastit un refugi aprofitant una balma natural en el cingle que hi ha a l'entrada del poble pel camí antic-, tanmateix, era pràcticament buit. La major part de la població havia fugit cap a dalt a la muntanya després de veure caure bombes sobre Ulldemolins i Cornudella.

Aquests dies, el 28 o el 29, també van bombardejar Margalef de Montsant, sense, però, arribar a tocar el poble.

A Bellmunt, el punt d'observació de la DECA va continuar funcionant fins als darrers dies -s'anoten observacions a finals de desembre-, tot i que va ser atacat amb artilleria des de la Figuera, ja en mans enemigues.

El 15 de gener de 1939 es consumà l'ocupació per part de l'exèrcit franquista de tota la comarca. ■

1 Per a una visió més àmplia del tema, vegeu PALOMAR, Salvador. "Avions de guerra sobre el Priorat", a Butlletí informatiu de l'Arxiu Municipal de Reus, núm. 15, primavera de 2008